

4.

A megfejthető sűrítés (Francia nyelvű példák a kihagyásos szerkesztésre)

SKUTTA FRANCISKA

Az irodalmi elbeszélésben a sűrítés valamilyen formája végső soron elkerülhetetlen szövegalkotó eljárás. Legáltalánosabb szinten abban nyilvánul meg, hogy az elbeszélésben felépített világ – több-kevesebb áttétellel – a valóságos világ kicsinyített mása; pontosabban a valóságnak az elbeszélésben megjelenő kicsiny metszete az olvasóban a teljesség képzetét kelti. A sűrítés szükségszerűen együtt jár a kihagyással, melynek során az elbeszélésben feltáruló világ legkülönbözőbb elemei maradhatnak kimondatlanul, történjék ez akár nyomatékos szándékkal, akár szinte magától adódó természetességgel. A balladának például lényegi vonása az erőteljes kihagyás révén megvalósuló s így drámai hatást előidéző „balladai sűrítés”, ugyanakkor egy hosszabb történetidőt átfogó regény elbeszélője is gyakran él azzal az egyébként szokványos lehetőséggel, hogy bonyolult eseményeket néhány mondatban összefoglaljon, vagy a szereplők szavainak, gondolatainak csupán kivonatát adja közvetett beszéd formájában. A sűrítés efféle megnyilvánulásainak közös vonása tehát az, hogy a dolgok elhallgatása az elbeszélő világ különböző alkotórészeit hagyja homályban, anélkül azonban, hogy ez komolyabban zavarná a mű megértését: az egy-két „ecsetvonással” érzékeltetett helyszínt az olvasó képzelete egészíti ki folytonos térré, a tömören vagy hiányosan visszaadott szavakat, elbeszélő eseményeket az olvasó logikája és beleérző képessége segít összekapcsolni. E folyamatos kiegészítő-helyreállító gondolati tevékenység során az olvasó ösztönösen saját világismeretére támaszkodik, hiszen a kihagyások elsősorban az elbeszélés tartalmi vonatkozásait érintik.

Van azonban a kihagyásnak – s így a sűrítésnek – egy olyan változata, amely az előzőeknél sokkal szorosabban kapcsolódik az elbeszélés nyelvi megformálásához. Ilyenkor az olvasó egészen más nehézségekkel szembesül, hiszen most nem a többé-kevésbé elegendő világismeretét kell latba vetnie a szöveg értelmezése során, hanem az adott nyelvről való tudását, sőt nemegyszer nyelvi fantáziáját. Egyes esetekben ugyanis a kihagyás erőteljesen beleavatkozik a szabályos nyelvi szerkezetekbe vagy egyenesen a nyelvi elemek hangalakjába, aminek következtében ezek felismerése időnként komoly akadályba ütközhet.

A kortárs francia irodalom egy kevésbé ismert – de ismerői körében joggal elismert – képviselője épp ilyen rendhagyó nyelvi sűrítést alkalmazott abban a művében, mely az itt következő rövid esettanulmány alapjául szolgált. Az elbe-

szélő-esszéista Jean-Loup Trassard *Tardifs instantanés* [Kései pillanatfelvételek]¹ című kötetének első tíz rövid elbeszéléséről lesz szó, ezek ugyanis valóságos tárházát nyújtják a kihagyásos szerkesztés változatos megoldásainak, mintha csak az író megpróbálná feltérképezni a francia nyelvben rejlő sűritési lehetőségeket, miközben ezeket gazdagon kiaknázva folyamatos és összefüggő szövegeket sikerül előállítania. Tanulmányomban a trassard-i írásmód néhány jellegzetességét szeretném bemutatni és osztályozni, nem tévesztvén szem elől azt a tényt, hogy a sűrités a szerzőnél nem pusztán nyelvi-nyelvészeti kérdés, hanem egyúttal művészi szándékának hiteles tolmácsolója, amennyiben a kihagyásos szerkezetek az elbeszélő emlékezetében hirtelen felbukkanó emlékfoszlányokat és váratlan képzettársításokat hivatottak megjeleníteni.

Elöljáróban egy hozzávetőleges mennyiségi mutató érzékeltetheti a kihagyásos szerkezetek jelentőségét Trassard művében: a vizsgált szöveganyag terjedelme alig húsz oldal (az egyes elbeszélések hossza fél és három oldal között mozog), ezzel szemben a csupán bőséges, de nem teljes adatfelvétel megközelítőleg ezer példát tartalmaz. Egyébként ez a szám valószínűleg nem is adható meg tökéletes pontossággal, de nem pusztán az adatok szinte beláthatatlan sokasága miatt, hanem mert időnként eldönthetetlen, hogy egy-egy szokatlan mondatszerkezetet hogyan értelmezzünk. Előfordul például, hogy egy – ragozott segédigéből és múlt idejű melléknévi igenévből álló – összetett igealakot kettévág egy négy soros, több tagmondatnyi közbeékelte leírás:

Au coin de la place Saint-Sulpice il s'était – oui devant cet espace [4 sor szöveg] – arrêté, je me suis dit [...] (11),²

s így – legalábbis első olvasásra – azt hihetnénk, hogy az igealak a segédige után befejezetlenül marad, annál is inkább, mivel erre tényleg vannak példák a vizsgált anyagban. S még ha utólag felismerjük is, hogy az igealak hiánytalanul jelen van a mondatban, két alkotóelemének már-már képtelen távolsága szinte felér egy kihagyásos szerkezettel.

Az esetek többségében persze a kihagyás ténye nyilvánvaló, legfeljebb csak a hiánytalan szerkezet helyreállításában adódhat némi bizonytalanság. A nyelvtan szabályai szerint a hiányzó *névelő*, *előljárószó* vagy alanyi helyzetű hangsúlytalan *személyes névmás* egyértelműen azonosítható a következő szerkezetekben:

¹ Jean-Loup Trassard, *Tardifs instantanés*, Paris, Gallimard, NRF, 1987. – A vizsgált elbeszélések cím nélküliek, a kötetben *Quoi?* [Mi?] összefoglaló címmel önálló részt alkotnak (9-31. o.). A műnek nincs magyar fordítása, ezért az idézeteket saját fordításomban közlöm, lehetőség szerint visszaadva a hiányos szerkezetet (beleértve a hiányos központosítást is).

² 'A Saint-Sulpice tér sarkán *meg* – igen ez előtt a térség előtt [...] – *állt*, mondtam magamban [...]'

ils attendent conducteur absent (19) → *le conducteur*
une réclamation à taper la machine (25) → *à la machine*
un pompier notait ne sais quoi (17) → *je ne sais quoi*.³

Máskor viszont a szerkezet bizonyos fokú lazasága nem teszi lehetővé az egyértelmű helyreállítást:

plus loin sans doute le réfectoire **des vieux** *crient heurtant des assiettes* (21).⁴

E példában a *des vieux* ('öregék'/'az öregek') főnévi csoport kétféle mondattani szerepben állhat attól függően, hogy melyik szomszédos egységhez kapcsoljuk: betöltheti egyrészt az alany szerepét (határozatlan főnévként) a *crient* ('kiabálnak') igei állítmány mellett, másrészt a birtokos jelző szerepét (határozott főnévként) a *le réfectoire* ('a refektórium') főnév kiegészítőjeként. Az első esetben az alany és állítmány összetartozását – s ezzel egy új tagmondat kezdetét – jelezhetné valamilyen elhatároló elem:

plus loin sans doute le réfectoire, *des vieux crient*
plus loin sans doute le réfectoire, là ('ott') *des vieux crient*
plus loin sans doute le réfectoire, où ('ahol') *des vieux crient;*

a második esetben viszont megváltozna a tagmondatok határa és mondattani viszonya, hiszen az igei állítmányt tartalmazó tagmondatot vonatkozó névmással kellene a megelőző főnévi csoporthoz kapcsolnunk:

plus loin sans doute le réfectoire des vieux, qui ('akik') *crient,*

vagy kevésbé gondozott, szaggatottabb stílusban a vonatkozó mellékmondatot mellérendelt tagmondattá alakíthatnánk:

plus loin sans doute le réfectoire des vieux, ils ('ők') *crient.*

A megoldások számát még tovább növelhetjük, ha a szövegdarab egy pontján előljárószó hiányát feltételezzük, ami szintén nem lehetetlen, tekintve a jelenség gyakori előfordulását:

plus loin, sans doute dans le réfectoire, des vieux crient
('távolabb, bizonyára a refektóriumban, öregek kiabálnak').

Legyenek azonban bármily változatosak a „helyreállítási munkálatok”, a kihagyásos szerkesztésben megfigyelhetők bizonyos alapvető irányok és eljárások, melyeket csoportosítva világosabb képet alkothatunk a jelenség egészéről.

³ 'várják sofört, aki nincs ott' [a várakozó autóban] → 'a sofört' ; 'reklamációt le kell írni az írógép' → 'az írógépen' ; 'egy tűzoltó feljegyzett tudom én mit?'

⁴ 'távolabb bizonyára a refektórium *öreges* kiabálnak lökdösve tányérokat' / 'távolabb bizonyára *az öreges* refektórium *kiabálnak lökdösve tányérokat*'

A teljesség igénye és reménye nélkül készülő osztályozás során érdemes legalább két szempontot figyelembe vennünk: kiindulásként vizsgálhatjuk a hiányzó nyelvi elem **jellegét**, majd pedig ezzel szoros összefüggésben a szabályos szerkezet **helyreállításának feltételeit**.

Jellegét tekintve a hiányzó nyelvi elem általában a szó – tehát az önálló jelentésű és viszonylagos „mozgási szabadsággal” rendelkező nyelvi jel – szintjén helyezkedik el. Trassard művében viszont – mint ezt később látni fogjuk – szokatlanul gyakori a jelek hangalakjának (s ezzel írásképeinek) csonkulása, vagyis az önmagukban értelmetlen, kötött helyzetű, önállóság nélküli szótagok révén történő nyelvi sűrités.

A nyelvi jel szintjének vizsgálatában legkézenfekvőbbnek a hiányzó szavak szófaji csoportosítása tűnhet, ám ezek változatossága azt sugallja, hogy szükség van a szófajoknál általánosabb osztályok kialakítására is – úgymint grammatikai elemek és lexikai elemek –, ezek ugyanis átfogóbban tükrözik a szabályos szerkezetek **helyreállításában** megmutakozó különbségeket. A csoportosításnak ez a második szempontja tulajdonképpen keresztezi az elsőt, mert igaz ugyan, hogy a véges számú grammatikai elemből könnyebb kiválasztani egy adott szerkezetbe illőt, mint a nagyobb szóródást mutató lexikai elemek közül, a hiányzó elem azonosítása s ezzel a szabályos szerkezet helyreállítása mégis mindkét osztályban nagyrészt a szöveggörnyezet függvénye. Ez ugyanakkor azt is jelenti, hogy szükség esetén – ha a szöveggörnyezet nem segítheti eléggé az értelmezést – megőrződhet olyan elem is, amelyet egyébként az elbeszélő gyakran megszüntet, mint például a *mon ami [...] une jeune femme [...] il [...] elle [...]* (21)⁵ láncolatban a szereplők egyértelmű azonosítására szolgáló személyes névmások.

Mint az várható, a kihagyások leggyakrabban a **grammatikai** elemeket érintik, ezért a „sűrités” kedvéért ezeken belül egyetlen szófaj, az előljárószó hiányát, illetőleg azonosításának feltételeit vizsgálom. A hiányzó előljárószók azonosítása ugyanis különböző szöveggörnyezetekben eltérő valószínűséggel történhet attól függően, hogy milyen szoros a nyelvtani viszony, melyet az előljárószónak meg kell valósítania egy adott szerkezet elemei között. Az itt következő példák ezt a fokozati különbséget érzékeltetik az egyértelmű helyreállítás felől haladva a bizonytalanabb irányába.

1) Összetett főnévnek tekinthető állandósult szókapcsolat → egy megoldás:

clefs voûte (22) → *clefs de voûte*⁶

2) Szoros igei bővítmény (vonzat) → általában egy megoldás:

une jeune femme [...] achevait ranger des papiers (21) → *achevait de ranger*⁷

⁵ 'a barátom [...] egy fiatal nő [...] a férfi [...] a nő [...]

⁶ 'boltívek zárókő' → 'zárókőve'

- 3) Laza igei bővítmény (határozó) → több lehetséges megoldás, értelemszerű választással:

Roulé gare (22) → *Roulé à / jusqu'à / vers la gare*.⁸

Ez utóbbi példa egyúttal azt is mutatja, hogy egy szerkezetből egyszerre több nyelvtani elem hiányozhat, hiszen a teljes helyreállítás például a *J'ai roulé jusqu'à la gare* mondatot adja, szabályosan kifejezett személyes névmási alannal, összetett alakú igei állítmánnyal, melyhez előljárószóval kapcsolódik a határozott névelővel ellátott főnév helyhatározói szerepben. A hiányos kifejezés rendkívül gazdaságos: a hat elemből négy – vagyis az elemek kétharmada (!) – megtakarítható úgy, hogy a kifejezés (a tágabb szöveggörnyezetben) még értelmezhető marad.

Lexikai elem hiányakor elsősorban a főnévi vagy az igei csoport belső szerkezete bomlik meg erőteljesen, hiszen eltűnik a főnév vagy az ige, a róluk elnevezett szerkezetek központi eleme. (Viszont általában nem érezzük kihagyásos szerkesztésnek az inkább kiegészítő szerepet betöltő melléknév vagy határozószó hiányát.) A helyreállítás biztonsága itt is a szöveggörnyezet kötöttségétől függ, de összességükben a lexikai szempontból hiányos szerkezetek még az állandósult szöveggörnyezetben is meghökkentőbbek, mint a grammatikai elemek hiányából adódó „furcsaságok”:

- 1) Összetett főnév, ill. állandósult szókapcsolat:

dans sa voiture [...] parlant une demi (23) → *une demi-heure*⁹

- 2) Igei központú állandósult szókapcsolat:

je n'en plus (13) → *je n'en peux plus*¹⁰
elle s'est debout (21) → *elle s'est mise debout*¹¹

Míg az előző példában a ragozott igét kellett megtalálni, az utóbbiban az összetett igealak főigéjét – mindkét helyreállítás kizárólag az állandósult szöveggörnyezet révén lehetséges.

- 3) Nem kötött szöveggörnyezet főnév, ill. ige körül:

Dans l'immeuble replie le mouillé (13) → *le parapluie mouillé*¹²

⁷ 'egy fiatal nő befejezte valami papírok rendezgetés' → 'rendezgetését' – A szövegtől független példa több előljárószóra egyazon vonzat esetén: *aimer + ø / à / de + főnévi igenév* ('szeret vmit csinálni'). A különbség főként stiláris.

⁸ 'Autón mentem az állomás' → 'az állomásra / állomásig / állomás felé'

⁹ 'kocsijában [...] beszélgetve fél' → 'félórát'

¹⁰ 'már nem ki' → 'nem bírom ki'

¹¹ 'a nő fel' → 'felállt'

E formailag kevésbé feltűnő szerkezet tartalmilag annál meglepőbb társítást hoz létre az 'összehajtani' és 'nedves' jelentések között. A kapcsolat értelmezéséhez a tágabb szöveggörnyezetre van szükség, amelyben kezdettől fennáll az 'eső', 'esernyő', 'nedvesség' izotópiája, a *le* határozott névelő pedig visszautal egy már említett tárgyra (itt: az esernyőre).

*ne pas oublier, lettres auxquelles il aurait (25) → il aurait fallu répondre*¹³

A segédige után megszakadó összetett igealak főigéjének azonosítása egyszerre több tényező függvénye. A közvetlen szöveggörnyezet lexikogrammatikai fogódzót nyújt: a *lettres* ('levelek') – mint az *auxquelles* ('amelyekre') vonatkozó névmás előzménye – feltehetően a hiányzó ige *à* előljárósós közvetett tárgya. Ugyanakkor a tágabb szöveggörnyezetből kiderül, hogy elmaradt ügyek intézéséről van szó, így a *répondre à* ('válaszolni vmire') vonzatos ige valószínűsíthető. Másrészt az *aurait* segédige (feltételes módban) a cselekvést a 'meg nem valósult szükségesség' modalitásával árnyalja, vagyis az összetett alakú feltételes múlt kifejezésére a 'kell' jelentésű *devoir* vagy *falloir* módbeli segédigét hívja elő. A kettő közötti választáshoz a tágabb szöveggörnyezet, ill. az abban ábrázolt beszédhelyzet adhat útmutatást, mégpedig a személytelen *falloir* ige javára, hiszen az egyes szám első személyben elbeszélte történetben – melynek itt nincs másik szereplője – a harmadik személyű *il* névmás csakis személytelen szerkezet alanya lehet. Utóbbi példánk között talán ez képviseli a legbonyolultabb esetet, ugyanakkor – talán épp ezért – a szerkezet csonka változata meglepően gazdaságos.

A grammatikai és lexikai elemek tömeges elhagyásával Trassard már nem kis mértékben próbára teszi az olvasót, de az igazi meglepetés még hátra van, hiszen a sűrítés a nyelvi jelek *hangalakját* sem kíméli, sőt néha szinte a felismerhetetlenségig eltorzítja: a szavak hamarabb érnek véget, vagy később kezdődnek, mint várnánk, s ha az olvasás során jóhiszeműen „belépünk egy szoba”, nem biztos, hogy a végén ugyanabból „lépünk ki”. Ezen a téren is vannak persze szokványosabb megoldások, mint például a hangalak csonkítása, de ez a viszonylag egyszerű művelet összekapcsolódhat más, bonyolultabb, egyszerre több szót „veszélyeztető” eljárásokkal. Itt is felmerül tehát az osztályozás igénye, s ha csak az alapvető különbségeket vesszük figyelembe, a jelenségeket négy nagy csoportba sorolhatjuk. Bemutatásukban ismét az egyszerűbbtől haladunk a bonyolultabb felé.

¹² 'Az épületben összehajtom a vizes' → 'a vizes ernyőt'

¹³ 'nem elfelejteni, levelek, amelyekre' → 'levelek, amelyekre válaszolni kellett volna'

1) Fonetikai rövidülés

A szó hangalakjából (s így szükségszerűen írásképből is) elhagyható tetszőleges hosszúságú darab, amely nem feltétlenül esik egybe morfémahatárral. A megmaradó rész általában a szó eleje – de: *j'ai phoné* (18) [*téléphoné* helyett] –; ez lehet akár egyetlen hang (ill. betű) is, ha a szöveggörnyezet alapján felismerhető a szó:

demande p...? (14) → *pardon*¹⁴

prof d'archi... (23) → *architecture*¹⁵

des musi... merci font la quête (31) → *musiciens*¹⁶

2) Összeolvadás szóhatáron

Ezzel a jelenséggel minőségileg új területre érünk: a sűrítés itt már nem pusztán kihagyás eredménye, hanem mintegy fokozott sűrítés keletkezik azáltal, hogy a megszüntetett elem helyét átveszi egy hozzá hasonló megőrzött elem, amely így egyszerre kettős szerepet tölt be, vagyis egyetlen formában kettős értelmezést tesz lehetővé.

Ennek az összetett jelenségnek „legátlátszóbb” megvalósulásai az összeolvadással létrejövő ún. kentaur-szavak, amelyek Trassard szövegében rendszerint két egymásra következő szó utolsó, ill. első szótagjának írásképi vagy hangzásbeli hasonlóságán alapulnak:

tapis cramoisilencieux (18) → *tapis cramoisi + silencieux*,¹⁷

ahol az összevonás alapja két szomszédos szótag azonos írásképe;

comptabili-dédale (25) → *comptabilité + dédale*,¹⁸

melyben a [t] ~ [d] közötti erős fonetikai hasonlóság a döntő. A [d] hang megőrzését [t]-vel szemben az indokolhatja, hogy ellenkező esetben a *dédale* ('útvesztő') szót nemigen ismernénk fel, míg a *comptabili(té)* ('könyvelés') hiányosan is elég hosszú ahhoz, hogy azonosítsuk, különösen a *dé* [de] szótagról gondolatban visszakapcsolva a hiányzó *té* [te] szótagra.

3) Szó a szóban

A kihagyás és kettős értelmezés együttes elve itt úgy valósul meg, hogy egy hosszabb szó utolsó szótagja – elkülönítve a hangalak többi részétől – önálló

¹⁴ 'b...ot kérni?' → 'bocsánatot' (A szó nem sokkal korábban előfordult a szövegben.)

¹⁵ 'épi-tanár' → 'építészet' – A hiányzó elem könnyen felismerhető, mivel a szövegben a falusi építkezésről van szó. Ennél hosszabb kihagyás már bizonytalanságot okozna, pl. *prof d'ar...*, melynek feloldása lehetne *arithmétique / archéologie* is.

¹⁶ 'zené... kösz kéregetnek' → 'zenészek' [a metróban]

¹⁷ 'karmazsin csendes szőnyeg'

¹⁸ 'könyvelés-útvesztő'

szót képez, amely a maga jelentésével ugyanúgy beleillik a szövegkörnyezetbe, mint az őt mint szótagot tartalmazó eredeti hosszabb szó, miközben a közös hang- és betűkészlet csak egyszer szerepel a szövegben:

*d'autres piétons [...] à l'instant de franchir comprennent un **ruis...seau** de sang (17) → un **ruisseau** de sang / un **seau** de sang*¹⁹

*ses traits d'une peu ordinaire finesse [...] bouche tendre bien **dessin...nez** charmant (21) → bouche tendre bien **dessinée** / **nez** charmant*;²⁰

ez utóbbi esetben a *nez* ('orr') a *dessinée* ('rajzolt') szóval az azonos kiejtés révén kerül mintegy fonetikai 'rész'-'egész' viszonyba.

4) Kettéválás és virtuális egyesülés

Ebben az utolsó s egyben a legbonyolultabb esetben a „szó a szóban” jelenségnek egyszerre fordított és továbbfejlesztett, ezért még meglehetősen változatával van dolgunk. Itt ugyanis csak utólag – és némi fejtörés árán – ismerjük fel a csapdát, melyet egy ártatlannak tűnő, a maga helyén egyébként jól működő szó állít elénk: a szöveg egy későbbi pontján egyszer csak értelmetlen vagy oda nem illő jelentésű hangszorral találkozunk, melyet egy korábbi – nem mindig könnyen azonosítható – szóval kell összekapcsolnunk, hogy a két elemből egy új, értelmes szót kapjunk, s így az első szót más formában újra hasznosítsuk. A szövegben azonban ennek az újonnan nyert szónak csak kettévált formáját találjuk – ez okozza megütközésünket –, de valóságos győzelemként éljük meg a szöveggel vívott „küzdelem” során, hogy a két elem legalább nyelvi tudatunkban virtuálisan egyesülhet:

*Pluie tout le soir, m'avait fait hâter le **pas** – ma fourrure en devenait trop chaude – **rapluie** mal fermé qui s'accroche (13) → le **pas** / le **parapluie***²¹

*Sirène ambulance surgit [...] il remet son portefeuille en place range pour être transporté, visage **si blanc rène** portes fermées hurlante repart (17) → visage **si blanc** / **sirène**.*²²

¹⁹ [az utcai balesetnél] 'újabb járókelők [...] amint átkelnek, megértik ez *vérpatak* / egy *vödör vér*'

²⁰ 'ritka finom vonásai [...] kedves száj jól *rajzolt... orr* bájos'

²¹ 'Egész este esett, ez siettette *lépteim (le pas)* – bundám ettől túl meleg lett – az *ernyő (le parapluie)* rosszul becsukva beakad' – A *rapluie* hang- és betűsor nem ad értelmes szót a franciában.

²² 'Szirána mentő felbukkan [...] elteszi tárcáját, készülődik, hogy elvigyék, arca *oly (si)* fehér, *szirána (sirène)* ajtókat becsukva süvöltve elindul.' – A *rène* betűsor nem létezik önállóan, a [Rɛn] hangszor viszont több – a szövegbe nem illő, tehát zavaró – jelentés hordozója lehet: *reine* ('királynő'); *rène* ('gyeplőszár'); *renne* ('rénszarvas'); sőt *Rennes* városa. – Hely hiányában nem kerülhet sor egy amúgyis ritkábban előforduló

A fenti kényszerűen bonyolult magyarázatok és szó szerinti fordítások sajnálatosan „megölik a csattanót” ezekben a sziporkázó nyelvi leleménnyel megalakított szövegekben, ezért engedtessek meg, hogy az utolsó hat példát saját „műfordításomban” is közreadjam:

karmasíma szőnyeg

könyvelészeszejtő

újabb járókelők [...] amint átkelnek – hiszen itt *patak...zik* a vér
(vagy: hiszen itt *mederben veder* vér)

bájjos *orr...cája* ritka finom vonalú

Eső egész este, készítette az embert, hogy az utat végigsíesse – bundám túl meleg lett – *myő* félig lehúzva beakad

Sziréna mentő felbukkan [...] elteszi tárcáját készülődik, hogy elvigyék, arca *szinehagyott réna* ajtók be süvöltve el.

Milyen tanulság vonható le ezekből a többé-kevésbé különös, szellemes, sőt játékos nyelvi műveletekből? Mindenképpen kínálkozik először is egy a nyelv működésére vonatkozó általános következtetés: ez a szinte minden ízében hiányos és ezért agrammatikus szöveg jól érzékelteti a nyelvi redundancia egyszerűen szükséges és fölösleges voltát. Szükséges, mert aki először találkozik Trassard e művével, képtelen a nyugodt, folyamatos olvasásra és megértésre, hiszen ez a nyelv percek alatt mint legyűrendő akadály jelenik meg a maga folytonos rendellenességeivel, a megértést segítő biztonsági elemek hiánya miatt. Ám az olvasás előrehaladtával fokozatosan „megtanuljuk” a szöveg által teremtetett új nyelvi szabályrendszert, a „Trassard-nyelvet”, s frissen megszerzett kompetenciánkkal – akárcsak a „hagyományos” nyelvek esetében – esetleg magunk is hajlamosak leszünk addig soha-nem-volt kifejezéseket, „trassardizmusokat” alkotni. S ha valaki mégsem merészkedik idáig, akkor is elér a folyamatos olvasásnak arra a fokára, amelyen – legalábbis a Trassard-szövegben – már nem igényli a redundáns nyelvi elemek meglétét, mert a kihagyott elemeket kezdi valóban fölöslegeseknek érezni, s ezért meg sem próbálja unos-untalan helyreállítani a szabályos szerkezeteket, hanem – különösen hangos felolvasás esetén –

sűrítési eljárás bemutatására, amely – a szűken vett nyelvtani szerkezetet és a hangalakot érintetlenül hagyva – a jelentés szintjén valósul meg, például *metonímia* révén: a *Dès que descendu mon ami des vitraux* (22) ('amint lejött a barátom a festett üveglakokról') szerkezetben a 'barátom' helyettesíti a ki nem mondott 'barátom tekintete', 'barátom pillantása' kifejezéseket.

hagyja, hogy a szöveg folyjon a maga ritmusa szerint, bármilyen messzire ment is a szerző a nyelvi kifejezés határainak keresésében.

Hiszen – s ez lehetne a második s egyben utolsó gondolat – Jean-Loup Trassard számára az anyanyelvvel történő, önmagában is izgalmas kísérletezés nem kisebb célt szolgál, mint hogy az író legbensőbb élményeit a leghitelesebben szavakba öntse. Ezek az aprócska elbeszélések az emberi élet egy-egy fontos, megragadó pillanatát idézik fel – nem véletlen a cím: *Kései pillanatsfelvételek*, kétszeresen nem véletlen, mert Trassard a művészi fényképezés mestere is –, és ahogy a fénykép teszi, e szövegek is mindent egyszerre akarnak rögzíteni, amíg még nem késő a visszaemlékezés. Ez a „mindent egyszerre” törekvés fejeződik ki a nyelvi sűrités, hirtelen vágás, irányváltás, helyettesítés, egymásba olvasztás révén, s így válik a megfejthető sűrités átélhető, s az író és olvasója által valóban átélt sűritett élménnyé.